

HALİL İBRAHİM YENİGÜN İLE

TÜRKİYE İSLAMCILIĞI VE SEYYİD KUTUB YORGUNLUĞU

RÖPORTAJ / FATİH BÜTÜN

İslamcı olarak nitelenen bazı kesimlerin Seyyid Kutub çerçevesinde dile getirdiği veya dile getiremese de kabule hazır olduğu 'Seyyid Kutub söyleminin bugüne hitâb etmediği' saptaması yeni bir tartışmanın kapısını aralaması gerektiği kanaatindeyiz.

Seyyid Kutub'u cahiliyyenin her türlüüne yükseltilmiş bir itiraz ve vahyî soluğun kurucu metaforu olarak ele aldığımızda, Kutub'a yukarıdaki itirazı getirenlerin kahir ekserisinin pupa yelken aldıkları yolda artık kendilerine ağır gelen bir bagajdan, Kutub 'kamburundan!' kurtulmak ister gibidirler.

Zira Kutub söylemi, bahsettiğimiz kesimlerin, dünyanın yeni değilse de popüler değerleri limanlara demir atılmalarına pek de müsade etmemektedir. Söylemin gücü böyledir.

Kutub'u kendi düşünce sistematiği içerisinde, yaşadığı dönemde ve yaşadığımız döneme dair izleriyle ele alıp konuştuk.

Konuşurken, Kutub dendiğinde usanmış ve yorgun bakışların altından 'o faslı atladığını hatta 'aştığını' ima edenleri görür ve duyar gibi olduk. Aldırmadık. Zira biz bir fikrin izini sürüyorduk. Romantizmden ve hamasetten ısrarla uzak durmaya; fikrî hakikati / gerçekliği vakıanın süslü ve de yalancı büyüüne ezdirmemeye gayret ettik.

Sizleri sorgulamanın zorlu yolculuğuyla başbaşa bırakıyoruz.

Halil İbrahim hocam, *'Seyyid Kutub'un Düşünce Yapısı'nı* kısaca değerlendirdikten hemen sonra *'Seyyid Kutub ve Nasır yönetimi'* ve *'Türkiye İslamcılığının Seyyid Kutub Tecrübesi'*ni değerlendirelim.

KUTUB'UN ERKEN VE GEÇ DÖNEM FİKRİ YAPISINI, DÜŞÜNCE YAPISINDAKİ SÜREKLİLİK VE KOPUKLUĞUNU YANSITACAK BİR TASNİF YAPACAK OLSANIZ, BU NASIL BİR TASNİF OLUR?

Öncelikle bu mülâkatla Seyyid Kutub'u bir kez daha hatırlamamıza vesile olduğunuz için teşekkür ediyorum. Hemen her düşünürün olduğu gibi Kutub'un da belli başlı şahsî veya siyasî tecrübelerindeki dönüm noktalarına tekabül eden fikrî tekâmül ve kırılmaları sahiden de onunla ilgili birçok tartışmayı öncelemeli diye düşünüyorum. Tabii burada düşünürün fikrî bütünlüğü ile tekâmülü arasındaki denge de gözden kaçırılmamalı ve düşününenin evrensel mesajı da kıvamlanmasının tarihî şartlarının bir fonksiyonuna irca edilmemeli şeklindeki şerhlerimi en başta ifade etmek istiyorum. Kutub'un bu anlamda çocukluğundan ölümüne kadar en temel dürtüleri diyebileceğimiz hassasiyetlerini mutlaka öne çıkarmalıyız: sömürüye sebep olan her türlü aracı iktidarlara muarızlığının ifadesi olarak sosyal adaletçilik ve hurafe aleyhtarlığı. Bu derin duyarlılığı *Köylü Bir Çocuk* otobiyografisinden son eserlerine kadar hangi fikriyata mensup olursa olsun gözleyebiliyoruz ve şehadetine kadar herhangi bir aşınmaya uğramadığını da gönül rahatlığıyla iddia edebiliyorum. Onun dışındaki gelgitlerini ise gençlik zamanlarındaki Mısır milliyetçiliği, ABD dönüşü sonrası İslamcılığı ve zindandaki ağır imtihanıyla tedricen şekillenen ve hayatının sonlarına doğru daha bir billûrlaşan, tahsisî anlamıyla katı arınmacı Selefî yönü sûretinde ifade edebiliriz. Kutub hakkındaki galatı meşhurlardan en meşhuru, onun gençliğinde Marksist veya sosyalist olduğudur. Bir hafız olan Kutub hiçbir zaman sosyalist olmadığı gibi en seküler zamanları diyebileceğimiz 30'lu yıllarda bile *Kur'an'da Kıyamet Sahneleri* ve *Kur'an'da Edebî Tasvir* gibi öyle veya böyle "Kur'an Çalışmaları" literatüründe anılabilecek eserlerini vermiştir. O döneminde Taha Hüseyin'in *Mısır'da Kültürün Geleceği* başlıklı Batıcı eserine reddiye olarak yazdığı *Mısır'da Kültürün Geleceğinin Tenkidi* eserinde savunduğu Mısır Milliyetçiliği (Arap milliyetçiliği değil) esasen

Kutub'un gidebildiği en seküler noktadır ki bu, Türkiye şartlarında, -Marksizm veya sosyalizm şöyle dursun- hiç de sekülerist bir noktaya tekabül etmez. Çok çok san'atla din ayırımına dayanan bir din-dünya bölümlenmesini ifade eder.

KUTUB, HENÜZ AMERİKA'YA GİTMEDEN ÖNCE, 1949'DA, AL-'ADĀLAH AL-IJTİMĀ'YYAH FĪ AL-İSLĀM (İSLAM'DA SOSYAL ADALET) KİTABINI YAZDI. KİTABINDA SİYASAL DÜZENİN, MÜLKİYETİN VE VERGİ SİSTEMLERİNİN NİTELİĞİ VE İSLÂM'IN SOSYAL GÖRÜNÜMLERİ ÜZERİNE EĞİLDİ. BU KİTAP, GEREK MISIR GEREKSE MÜSLÜMAN COĞRAFYAYA HÂKİM ANLAYIŞ AÇISINDAN, KENDİ DÖNEMİNDE NASIL BİR YERE OTURUYOR?

Andığınız bu kitap aslında kendisi ABD'deyken bastırılmıştır. Hatta meşhur fotoğrafında Colorado'daki hocasıyla o kitabın yeni basılmış Arapça nüshasını incelerlerken tasvir edilmişlerdir. 1940'lı yılların sonlarında tıpkı Mısır'daki çağdaşları gibi Kutub'un da anti-emperyalist ve anti-kapitalist duyarlıkları had safhaya çıkmıştır. Çünkü Mısır'ın, liberalizmi zorba bir emperyalizm ve işbirlikçi kodaman kapitalizmi şeklinde tecrübe ettiği, halkçı başlayıp zamanla kodamanlaşmış Vefd elitleriyle birlikte devletin halkın tepesine bindiği, iki savaş arası Mısır'ının *Demokrasizis Liberalizm* dediğimiz dönemde sosyalist, milliyetçi, İslamcı bütün kesimlerinin paylaştığı ortak bir sosyal duyarlık ve siyaset zemini vardır. Bu zemin, anti-emperyalist, anti-kapitalist ve vatansever bir ideolojik düzlemdir ve El-Benna'dan zamanın sosyalist entelektüellerine geniş bir renk aralığını kaplar. İşte Kutub'un sosyal ve siyasal duyarlıklarını zihin kolaycılığıyla sosyalizme izafe edenler, o dönemde İngiliz liberalizmini kanlı bir emperyalizm şeklinde tecrübe eden Mısır aydınlarının umumî hissiyatını görebilme sorunu yaşıyorlar diye düşünüyorum. Britanya kuklası ve bir türlü yerileşememiş bir kraliyet ailesi, nesillerdir üretim ve tüketim zincirlerini kontrolünde tutan yabancı mukîm tüccarlardan müteşekkil bir işbirlikçi burjuvazi sınıfı, olağanüstü eşitsizliklerle mâlûl, feodal bir toprak mülkiyeti rejimi ve bütün bunların debdebe ve sefahati altında inim inim inleyen bir hizmetçi Mısırlı sınıfı düşünün. İşte Mısır köylüsü Kutub ve çağdaşları Necip Mahfuz, Hasan El Benna ve hatta Nâsır ve Sedat gibi isimlerin hepsinin ortak duyarlık düzlemi

bu tecrübeyle şekillenmiştir. Aralarındaki ayrımı yapmadan önce bu ortaklığı teslim etmeliyiz. *İslâm'da Sosyal Adalet* kitabı işte bu ortak düzlemde yükselen ve bütün bu sosyal tefessühe çözüm olarak kapitalist Batı Bloku ile sosyalist Doğu Bloku'nun ikisinin de dışında üçüncü bir yol, bir çözüm (hâl) bir metot (menhec) bulunduğunu ve bunun İslâm olduğunu dünyaya ilk beyan eden metnidir Kutub'un. Tam da o yıllar, çok kritik bir yol ayrımında, bütün mevcut ideolojilerin hepsinden ayrı ve müstakil, özgün bir siyasal pozisyon ve sosyal proje olarak İslâm'ı keşfeden ve formüleştiren bir konumdadır Kutub. O zamanın dünya tarihi noktasında bir paradigma kurucu olma noktasında bulmuştur kendini Kutub ve akideden ahlâk ve siyasete zamanının şahitliğinin hakkını vermeye çalışmıştır. *Sosyal Adalet* kitabıyla başlayan ve mahpusluğunun başladığı 1954'e kadarki beş yılda art arda yayımlanan kitaplarında bu paradigmatic kırılmanın yaşandığını ve yeni bir formüleştirmeninilmek ilmek örülmeye başladığını görürüz Kutub'da. Tabii ki hayatının kalan on iki yılında bu paradigma giderek billurlaşacak hatta belki de biraz fazla 'sahih'leşecek ve 'arınmacı'laşacaktır.

Burada şu hususun altı tekrar tekrar çizilmelidir: Kutub, yapma bir şekilde 'İslâm çözümüdür' (el-İslam hüve'l hâl) sloganını sosyal alanda sorun olarak dile getirilen her bir şeye, o soruna ve onları yaşayanlara nüfuz etmeksizin yapıştıran müteakip dönem siyasal İslâmcısı gibi değildir. Önce o insanların yoksulluk ve sömürü gibi dertleriyle en derununda dertlenmiş olup sonra kendi macerası içinde İslâm'ı en sahici çözüm olarak keşfetmiş bir insandır.

KUTUB, 1951 YILINDA AMERİKA'YA GİTTİĞİNDE NASIL BİR AMERİKA'YLA KARŞILAŞTIĞIYLA İLGİLİ BİR MÂLÛMATA SAHİP MİYİZ?

Evet, tabii ki. Sizin de bildiğiniz gibi *Gördüğüm Amerika* adıyla daha sonra derlenen bir izlenim yazıları dizisi vardır. Tarihî kısımları özensizdir, ABD'nin tarihiyle ilgili bilgi yanlışları vardır. Avro-Amerikan din anlayışını ve dindarlıklarını tam bir Batı Asya-Kuzey Afrikalı gözüyle değerlendirmiştir. ABD'liler ise Kutub'un bu izlenimlerini şaşkınlıkla anarlar, çünkü ABD'nin sekülerlerinin yobazlığıyla burun kıvrıldığı gayet dindar Greeley kasabasını nasıl olur da bu denli yanlış anlamış-

tır diye ama burada ben yine ilgi çekici bulduğum yönlerini öne çıkarmak istiyorum: Kutub, kiliselerin tamamen piyasacı bir rekabet anlayışıyla müşteri gibi üye çektiklerine, dinî prensipleri yine o 'müşteri'lerin keyfine uydurmak için nasıl eğip büktüklerine dikkat çeker. Bir mabedin kadın-erkek bir dans arenasına döndürülmesini şaşkınlıkla seyreder ve yine kendi bölgesindeki din anlayışıyla ABD'de ortaya çıkmış mabedi sosyal hayatın ve bu arada eğlenenin de merkezi hâline getirmiş din anlayışını yargılar. Haklı veya haksız, ama doğru ama yanlış, burada çarpıcı olan durum Kutub'un birçok dindarın aksine, cami köşesinde oturup hiçbir temas noktası olmaksızın ötekilerin dinlerini ve dindarlıklarını yargılamak yerine, ilgi ve tecessüsle kilise üyesi olması, kilise faaliyetlerine devam ederek ABD'lileri dakik bir gözlemcilikle anlamaya çalışmasıdır. Tabii ki materyalizmin ABD'deki toplum hayatının her zerresine sinmişliği konusundaki kesin yargısını da kaydetmeli. Bana Adorno ve Horkheimer'in kültür endüstrisini gözlemelerini hatırlatır Kutub'un gözlemleri. O da kendi bakışından 'Din Endüstrisi'ni yakalamıştır bana kalırsa. 'Batı medeniyeti' dediği kapitalist Avro-Amerikan dünyadaki pragmatist materyalizmin kendini tüketmişliği yargısına varmıştır işte o anda.

YANİ KUTUB'UN AMERİKA DENEYİMİNİN, SONRAKİ SÜREÇTE HAREKET VE DÜŞÜNCE YAPISINDA BİR TESİRİ SÖZ KONUSU!

Elbette, tam da bunu demek istiyorum. Onu ABD'ye yollayanlar ya edebiyat âleminin bu kıvrak ve tesirli yazarını başını daha fazla belaya sokmadan geri kazanmak yahut modern dünyanın nimetlerini tadararak, liberalleşerek dönsün diye yollamışlardır şeklinde yorumlar vardır. İkisi de doğru olabilir. Ama tam tersi bir tesir yaratmıştır ABD Kutub üzerinde. Materyalist medeniyetin mücessem hâlini ABD'de bulunduğunu düşünür ve üstelik bu medeniyetin artık her türlü hayat damarlarının kurduğu sonucuna varmıştır. Çok sık söylerim bunu, tam bir iki savaş arası dönem düşündürüdür Kutub ve Avrupalı ve ABD'li çağdaşlarının düşüş ve inhitat söylemine İslâm'la bir şerh düşer. Artık I. Dünya savaşının hüsraniyla ilerleme konusunda eski özgüveni kalmamış bir dünyadır. Spengler'in *Batı'nın Düşüşü*'ndeki gibi karamsar metinler ürettiği bir zamandır. Varo-

luşçuların, Eleştirel Teoricilerin karamsarlığıyla kasvete bürünmüş, Heidegger'in "Bizi ancak bir Tanrı kurtarabilir" dediği, teknoloji eleştirilerinin hâkim olduğu, insan bilimlerinin tabii bilimlerden ödünçle herhangi bir yol alamadığı yargısına varan Alexis Carrel'ların olduğu bir dünyanın şahididir Kutub ve onların karamsarlığına şöyle bir şerh düşer: Evet, artık bu "medeniyet" miadını doldurmuş, Fransız İhtilâli'nin hürriyet, eşitlik, adalet, kardeşlik idealleri sınırına çoktan ulaşmış ve kendini tüketmiştir. İnsanlık yeni bir medeniyete ve liderliğe muhtaçtır ve bunun adı İslâm'dır. Kabaca böyle bir manzara görmektedir dünyada Kutub ve işte sabiteleri belli, maddî ve manevî yönleriyle hürriyeti, eşitliği, adaleti, kardeşliği tam mânâsıyla sağlayabilecek asıl medeniyet İslâm'ın ta kendisidir kanaatindedir. Artık Mısır'a

oradan ilmek ilmek hiçbir yama kabul etmeyen, büyük bir sistem örer: el-vahdet'ül kübra'dır bu. Cahiliye ile hâkimiyet lafzen zıt anlamlılar değildir ama Kutub'un sisteminde tam olarak zıt anlamlıdır. Eğer tabii dünya gibi sosyal dünyayı da Allah'ın hâkimiyetine teslim edersek, yani İslâm olursak ve o evrensel ahenge katılırsak, işte o zaman cahiliyet bitmiş, hâkimiyet tahakkuk etmiş olur. Ama zihin dünyamızın herhangi bir bölümünü Allah'ın ve onun vahyinin değil de dünyevî, aklî herhangi bir ilk kaynağa, mehaza dayandırırız işte o zaman cahiliye içindeyizdir. Cahiliyet bir normatif durumdur; tarihî durum değildir, kişilerin sıfatı değildir. Toplulukların, toplum gibi soyutlamaların bir sıfatıdır. Menhec, metot da aynı sistemci bakışın bir parçasıdır. Âleme münhasır bir bakma biçimi, onu belli bir idrak ve zihin-

KUTUB'UN DOST VE DÜŞMANLARINCA EN YANLIŞ ANLAŞILDIĞI HUSUSTUR CAHİLİYE KAVRAMI. BİR DEFA BU, KANAATİMCE, ONUN ALTKITA'DAN İTHAL ETTİĞİ DEĞİL, KENDİ ÖZGÜN FİKRÎ TEKÂMÜLÜ İÇİNDE MECRAINI BULMUŞ BİR KAVRAMDIR AMA MEVDUDÎ'YLE BİRLİKTE ZAMANIN RUHUNA TANIKLIKLARIDIR.

döndüğü zaman neyi reddettiği ve ontolojik kaynaklarını nereden alacağı kesin bir biçimde belli olmuştur. İslâm'ın vahyî temeli ve sabiteleri, akidesiyle, iktisadiyla, ahlâkiyatıyla, siyasetiyle hayatın her türlü değerini en mütakâmil biçimde sağlayacak yegâne ontolojik kaynaktır.

S. KUTUB, AL-JĀHĪLĪYAH, AL-MĪNHĀC AL-İSLĀMĪ, AL-HĀKĪMĪYAH GĪBĪ İSLAMĪ SİYASĪ SÖYLEMİN MERKEZİNDEKİ BAZI KAVRAMLAR ÜZERİNDE YOĞUNLAŞTI. BU ANAHTAR KAVRAMLAR KUTUB'UN DÜŞÜNCE YAPISI İÇERİSİNDE NEREDE DURUYOR?

İşte tam o temelinde duruyor. Ben felsefî temelcilik üzerinden değerlendiriyorum Kutub'un sistemini. Yirminci yüzyılın 'büyük sistem'cileri ve 'büyük anlatı'cıları arasındadır Kutub. Temelle vahyi yerleştirir. Afganî, Abduh ve İkbâl'in çifte temelciliğine, akıl ve vahyi bir mertebeye çıkarılmasına mukabil vahyi mutlak belirleyen kılar ve

de kurgulama biçimi, hayatı da tepeden tırnağa ona göre yaşama biçimidir menhec.

KUTUB'UN AL-JĀHĪLĪYAH TANIMININ TOPLUMA VE SİYASETE NE GĪBĪ BİR YANSIMASI OLDU?

Kutub'un dost ve düşmanlarınca en yanlışı anlaşıldığı husustur cahiliye kavramı. Bir defa bu, kanaatimce, onun Altkita'dan ithal ettiği değil, kendi özgün fikrî tekâmülü içinde mecraini bulmuş bir kavramdır ama Mevdudî'yle birlikte zamanın ruhuna tanıklıklarıdır. Evet, cahiliye kavramını benimseyen bir kişi mayınlı bir alana girmiştir ama Kutub'un çerçevesinde kaldığı müddetçe bu ötekileştirmenin ve tekcirciliğin bizzarure yoluna girmiş değildir. Kutub'un bu noktada paradoksal bir durumu var. Fikir dünyasını biraz da var eden "cahiliye" kaynaklarıdır, sözgelimi Alexis Carrel, Edward Denison'dır. Ama onun sonrasında gelen, ona göre sadece Kur'ân'la, onunla ve onun gibilerce beslenecektir. Buradan "dinî olan"ın dışında kalan her türlü fikir ve sanat üretiminden yabancılaştırmış bir fert tekcirciliğe kolayca sapa-

bilir, sapmasa da kendinden farklıyı ötekileştirebilir. Ama Kutub gibi olgunlaşma yaşayıp ahlâkî ve ruhî beslenmesini çok yönlü ve aynı zamanda aklî de almış olan bir şahıs, macerasının belli bir döneminde seçenekler arasında cahiliyeyi red ile yoluna devam ettiği zaman bu, tekfircilik anlamına kolay kolay gelmez. Zaten Kutub, tecrit ve tekfire açık bir biçimde karşıdır. En radikal dönemdeki *Me'alim*'inde cahiliyenin sadece değerlere ilişkin, çok çok toplum dediğimiz soyutlamaya ilişkin, normatif bir kavram olduğu, kişilere asla izafe edilmediği açıktır. Yine cahiliye ile daimi bir temasta, nezaket ve merhametle ilişkide olmak gereğini ifade eder bu kitapta. Ayrıca *Beni Neden İdam Ettiler* kitabında tekfircilik gibi bir ithamın kendisine bir iftira olacağını söyler. Ama Kutub'un fikrî derinliğine ve ahlâkî duyarlılığına sahip olmayan kişiler cahiliye kavramıyla tekfirciliğe varabilir mi? Bence varabilir. Peki, bu Kutub'u da ilzam eder mi? Bence yazarı sorumluluğu anlamında birinci derecede etmez ama Kutub'un sistemi buna karşı daha çok tedbir almalı, vurgu yapmalı mıydı? Bence buna evet demek gerekmektedir.

KUTUB'UN MERKEZİLEŞTİRDİĞİ ANLAMDA BU KAVRAMLARIN İSLAMÎ SİYASÎ BAKIŞ AÇISINDAN ÖNEMİ ÜZERİNDE DURABİLİR MİSİNİZ?

Pozitif anlamıyla cahiliye ve hâkimiyet bir fikriyatın kurucu ve sistemci anlarını imler. Az önce bahsini ettiğim kırılma ânında, 1950'lerin bu lamaca dönmüş ve Afganîci ekolün de dolaylı mirası olan fikirler kumkumasına karşı arınma, ıslah ve muhkem bir temel üzerine inşayı imler. Sentezciliğe karşı, her şeyin İslâmî versiyonunun olabileceğini düşünme biçimine karşı, İslâm'ı sadece her şeyi içine alabilecek genel ve geniş bir çerçeve olarak düşünme biçimine karşı her şeyin temel üzerinden temellendirilmesi gerektiğini özlü ve kuvvetli bir biçimde ortaya koyan bir fikriyat mimarı, paradigma inşacıdır Kutub. Bu şekilde İslâm ve muhafazakârlık, İslâm ve milliyetçilik, sağcılık, sosyalizm, liberalizm ayrılmış olur. En önemli bulduğum bulgusu şudur Kutub'un: siyâsî fikirler temelsiz bir biçimde havada seyretmez. Her bir siyâsî fikri benimseme belli bir onto-etiko-politik bir bütünü benimsemeyi veya siyâsî fikirlerin o temelleriyle hesaplaşmayı da icbar eder. Yani akide-ahlâk-siyaset birbirinden o kadar kopuk, siyâsî fikirler de o kadar yüzer-

gezer değildir. Bu bence Kutub'un en büyük fikrî kazanımıdır ve Kutub'un demokrasi dâhil her türlü Avrupaî siyâsî fikrin aslında ontolojik bir eleştirisini yaptığını kavramayan zaten Kutub'u da kavramamıştır.

Tabîî bu kadar sahihçilik, netlik, ahenk fikrinin birtakım maliyetleri var mıdır; elbette vardır. Bir defa iç tutarlılık sorunundan kaçmak o kadar kolay değildir. Medeniyet olsun hürriyet olsun, Kutub, siyâsî lügatimize ancak Avrupa'yla temasla girmiş kavramlara sisteminde çok merkezî bir yer verir. İslâm özgürleşmeci bir devrimdir (es-sevret'ut tahririye). İslâm medeniyettir. Yani yüzde yüz vahiyden doğma bir kavram dünyası imkânsız bir projedir ve vahyin dahi yüzde yüz yeni bir dil inşa etmediğini biliyoruz. Tıpkı adalet gibi özgürlüğün de çok yaygın kullanıldığı bir yere inseydi, vahyin onu işleyip işlemeceği ilginç bir zihnî alıştırmadır ama insanlığın ortak dili ve vahyin buna karşı tavrı hususunda alacağımız tutum ele alınmayı hak etmektedir de.

Ayrıca cahiliyeden arınmanın kişiler nezdindeki mümkünlüğü konusuna gelecek olursak, sahi hangimiz hangi sıfatla ve ne zaman cahiliyeden mutlak surette arındığımızı iddia edebiliriz ki? Kur'ân nesli ne zaman tahakkuk eder ve hakikaten kim kendini toplumun geri kalanından zihnen bu anlamda farklı (aslında üstün) olduğunu iddia edebilir? Ettiği anda performatif çelişki oluşmuş olmaz mı? Yani o seviyeye ulaştığını düşünmenin ta kendisi, o tür bir reca ânı, paradoksal olarak cahiliyenin de başlangıç anı değil midir? Sözgelimi Kutub'un talî'ası (öncü kadrosu) da sayılabilecek Tanzim teşkilâtındaki gençler, onun aktardığına göre şiddete savunma maksatlı başvurmak istediğinde o direnç göstermiş, sonra kerhen tasdik vermiş ama bunu yaptığında dahi kuvvetli bir ahlâkî eğitim şart koşmuş ve sahada en ufak bir ihlâlde derhal ihlâlci şahsın geriye çekilip yeni baştan akide ve ahlâk eğitimine tâbî tutulması gerektiğini beyan etmiştir. Aslında durumun da farkındadır. Peki, kim ne zaman kendi cahiliyesini yendiğine karar verebilecektir? Eğer cahiliyeyi kişinin kendine dönük daimi bir arınma ve muhasebe süreci için fonksiyonel kılacaksak, bunda sıkıntı görmüyorum ben; hatta bu gereklidir ve kişiyi kendine ilişkin her daim tetikte tutar. Ama normatif sistem eleştirisinden ötekilerin fikrî dünyasına ilişkin bir yargılamaya ve nihayetinde

kişilere yönelik bir yargılamaya dönmesine karşı nasıl tedbirler almalıyız, burası hâlâ müphemdir Kutbî bir dünya için.

Cahiliye fikirlerinden ve fikriyatından kişinin temizlenmesi ve arınması bahsinde, bilhassa zulümle lealeb olanın reddinde cahiliye çok kıymetlidir bana göre; ama sahilğin, normativitenin, ben-öteki ilişkisinin, yani kimlik inşasının çok daha mufassal kavranması şartıyla.

KUTUB'A 'BEN 1951'DE DOĞDUM' DEDİRTEN BİR SÜREÇ VAR. 1951'DE MA'RAKAH AL-İSLÂM WAL-RASMÂLİYYAH (İSLAM VE KAPİTALİZM ÇATIŞMASI) KİTABINI KALEME ALDI. KUTUB, YAZILDIĞI VEYA SONRAKİ DÖNEMDE, MÜSLÜMAN DÜŞÜNCEDE KAPİTALİZME KARŞI BİR DİRENÇ NOKTASI OLUŞTURDU MU?

Düşünürler kendileri için belli doğum zamanları tespit edebilirler. Bunu bilmek ve duymak tabii ki çok önemlidir, bu sayede kişinin kırılma anlarını daha kolay tespit de edebiliriz. Ama kişiler elbette kendi kopuşlarını daha keskin algılamaya, devamlılıkları daha az görmeye meyillidirler diyebiliriz. Bu, mesela 1949'daki *Sosyal Adalet* kitabını hükümsüz mü kılar? Böyle olmadığını bizzat kendisinin kısmî revizyonlarla o kitabı tekrar tekrar basmasından anlıyoruz. Biz, Kutub'un biz arınmacı yönünü neredeyse tek belirleyeni hâline getirmiş durumdayız. Bu durumda Kutub'u Ehl-i Hadis Selefilere gibi bir yere koyma temayülü gösterebiliyoruz. Hâlbuki Kutub'da, az evvel dediğim gibi, hayatının başından sonuna kadar çok derin ve yoğun bir sosyal adaletçi ve özgürleşmeci duyarlık vardır ve bu, fikir dünyasının belirleyicilerinden biridir. Bu tür dip duyarlıklar bazı tercihlerle veya reaksiyonlarla şekillenen daha sathi fikrî dönüşümlere nazaran çok daha dikkatle incelenmelidir.

İmdi, Kutub arınmacılığıyla lafızcı Selefilere yakın düşüyor görünse de Kutub'un net bir biçimde kraliyetçi Suud'a, hatta Cumhuriyetçi İran'a teokratik olması itibariyle muarızlığını çıkarabiliriz. Siyasi olarak demokrasiye karşı olması onun sarıh bir şûracılığını hiçbir surette zedelemiyor. İşte bu önbilgiden sonra şunu söyleyebilirim: Kutub ve 1960'lardan önceki İhvan'da anti-kapitalist, sosyal adaletçi bir vurgu çok daha ön plandaydı. İbrahim Ebu Rabi meselâ El Benna'nın fikrî konu-

mu için "özgürleşme teolojisi" ifadesini çok rahat kullanmıştır. Ona katılıyorum ve Kutub'u da, hatta daha da ileri bir derecede, özgürleşme teolojisi teorisyeni olarak değerlendiriyorum. Çünkü Kutub için temel olan ilişki Allah ile kul arasındaki aracısız ilişkidir ve aradaki her türlü ve her düzlemdeki sömürü odağı kesin bir biçimde reddedilmiştir. Kişi ancak kulların ve yapıların sömürüsü olmadığında, gerçekten özgür olduğunda gerçek bir kul olabilir. Aynı şekilde ancak Allah'a kul olunca, yani hiçbir aracıya tâbi olmayınca gerçekten özgür olabilir. İşte onun anti-emperyalizmi ve anti-kapitalizmi de bu bağlamda anlam kazanır. Hatta din üzerindeki ulema vesayetini, devlet vesayetini yine aynı şekilde anlamalıdır.

Ama Kutub'un bu mirası, hatta genel itibariyle İslâmcılığın bu mirası zaman içerisinde arınmacı tarafına nazaran gölgede kaldı. Bunu ben İslâmcı siyasetin gelişimine bağlıyorum. İslâmcı siyaset bir iktidar projesine kilitlendiği nispette sosyal projesi güce asalak hâle geldi ve adalet bir iktidar gerekçesi hâline geldi. Zaten başlangıçta yoksul ama dikey hareketliliği olan İslâmcı elitler, zaman içerisinde yukarı tırmandıkça alt tabakalarla siyasî ağ kurma ve hayırseverlik zinciri ilişkisine girdiler. Bunun bizatihi bir sosyal adalet projesi anlamına gelmediğini ve sadaka müesseselerinin adaletsiz bir üretim ve bölüşüm düzeninin palyatif bir hasar kontrolü aracı olabileceğini biliyoruz. İslâmcı siyasal ve sosyal pratiklerin giderek sosyal adaletçilikten bu türden bir muhafazakârlığın yoksulluğu önleme vizyonuna seyrettiğini ve İslâmcılığın zengin-dostu, yoksulları yalnızca haksız bir ekonomik düzen içinde himaye eden bir konuma itildiğini öne sürebiliriz. Kısaca İslâmcılar sınıf atladıkça ve adaletçi duyarlık iktidar istencinin yedeği haline geldikçe sosyal adalet de muhafazakâr bir sadaka ve hayırseverlik kültürüyle soğuruldu diyebiliriz, her ne kadar bu yoksul kesimler açısından aynı maddi karşıılığa tekabül etse de.

KUTUB'UN MA'ÂLİM Fİ AL-TARİQ KİTABINA GELMEK İSTİYORUM. NEDİR ŞEHİD KUTUB'UN BU KİTABININ ÖNEMİ VE SEYRİ?

Evet, temel eserdir. "Kutub'un vardığı noktayı temsil eden bir tane eser okunacaksa hangisi okunmalı?" diye sorulduğunda tereddütsüz bu

eser okunmalı derim ben de. Kutub'un temel fikirlerinin, vahyî temelciliğinin en kuvvetli ve mucez ifadesidir. Komünist Manifesto'nun Marksizm için önemi neyse Ma'alim'in de İslâmcılık için önemi de odur. İslâm'ın yama kabul etmez, vahyî temelde, akide temelinde köklenen topyekûn bir hayat tarzı olduğu burada gösterilmeye çalışılır, bu bağlamda İslâmcılığın da en sarîh formülasyonlarından biridir. Manifesto olmak itibarıyla kitabın motivasyonel değeri de mesajın en derli toplu verilmesi kadar değer taşır.

ÖZELLİKLE ORTADOĞU'DA BİRÇOK ŞİDDET HAREKETİ KUTUB'DAN KENDİNE DE DAYANAK BULABİLİYOR. SİZCE BUNA NE SEBEP?

Evet, evvelden temas ettiğim gibi Kutub'un cahiliye düşüncesinden beslenebilecek, onu kendi tekfirciliğine ve tecritçiliğine dayanak yapabilecek gruplar çok rahat bulunur. Burada özgürlükçü, akılcı ve şûracı Selefilik diyebileceğimiz islah

günden bu yana da devamlı mutasyonlar geçirip duran bir mutant var ve ne kadar ileri gidebileceklerini artık kimse bilemez durumda.

SENE 1950'LER... HENÜZ HÜR SUBAYLAR DARBESİ GERÇEKLEŞMEMİŞ. MISIRDAKİ SİYASİ VE SOSYAL ORTAM NEDİR?

Mısır tarihine, bütün detaylarına vakıfım desem yalan olur. Ama benim okuduğum kaynaklarda savaş yıllarında Mihver'i destekleyen, ordu içinde özellikle İhvan mensubu Abdulmunaym Abdurrauf tarafından örgütlenen ve bildiğim kadarıyla çoğu İhvan'la ilişkili bir grup olan Hür Subaylar var. O sırada kukla ve emperyalist işbirlikçisi saray, global ekonomik sisteme ülkeyi son derece yerli halk aleyhine iktisadi ilişkilerle entegre etmiş ve önemli bir kısmı birkaç nesildir mukîm olan yabancı kapitalist sınıf, olağanüstü adaletsiz toprak mülkiyeti rejimi ve bütün bu sömürge sosyal düzenin köleleştirdiği, sömürü ve

BENCE NÂSİR'İN UZUN VADELİ EMELLERİ İÇİN TOPLUMUN KILCAL DAMARLARINA KADAR YAYILMIŞ VE OTONOM BİR İHVAN KAÇINILMAZ BİR BİÇİMDE TEHDİT HÂLINE GELECEKTİ. İHVAN VE KUTUB GİBİLER İÇİN DE NÂSİR GİDEREK TEK ADAMLAŞACAK BİR KARAKTERE BÜRÜNECEKTİ.

geleneği ile lafızcı, nakilci ve pasif itaatçi Selefilik diyebileceğimiz nakilci Selefilikten, İhvan'ın Nâsîr'ca bastırıldığı 54 sonrası süreçte ilginç bir melezlenmesiyle oluşan yeni bir damardan bahsediyoruz. İki türlü melezlenmeden de bahsedebiliyoruz. Bir tarafta Nâsîr zulmünden Suud'a sığındıktan sonra dinî usûl, amel ve ibadat konusunda Vahhabilere yakınlaşan İhvacılar, diğer tarafta da Vahhabîliğin akidesinde ve muamelat anlayışında sabit kalmakla birlikte siyasette pasif itaatçiliği terk edip cihatçılığa dâhil olan Suudlular. İşte onlarla Mısır'da hapisane zulmü ortamında kalarak giderek ana gövde İhvan'dan kopan İslâmcılar, Tekfir ve Cihad gibi örgütlerle adlarını şiddet üzerinden duyurduktan sonra cihatçılaşan Vahhabîlerle çok tehlikeli bir yakınlaşma ve ittifak süreci başlattılar. İşte El Kaide'nin Afgan cihadı süreci ve sonrası kıvamlanması aşağı yukarı bu tür köklere sahip. Biliyoruz, o

yoksullukla köyde ve şehirlerde boğuşan, sefih üst sınıfların tantana ve debdebesine hizmetçilik ettirilen ve inim inim inleyen mazlum yığınlar var. Demokrasiziz liberalizm denilen zamanın sömürgeci siyasi düzeninde liberal özgürlükler nispeten var (ifade, örgütlenme, basın ve tabîi ki bilhassa teşebbüs özgürlüğü); ama Mısır yerlisinin halkı yüzyıllardır tâbi ve hizmetçisinden ibaret gören siyasi ve ekonomik elitlerin umurunda olduğunu söylemek çok güç. 1948 Savaşı'yla İsrail karşısında koca bir hezimet var ve Osmanlı bakiyesi elitlerin böylece Arap dünyasının her yerinde meşruiyetlerini tamamen kaybetmiş olması, halkın onları canla başla tepesinden atmak istemesi sözkonusu. Yine yeni yetişmiş ve yoksul köylü çocuklarının ağırlıkta olduğu bir vatansever ve anti-emperyalist genç subaylar kitlesinin Arap dünyasının her yerinde olduğu gibi Mısır'da da yükselen elitler olması durumu var. Kutub'un

İslâm-Kapitalizm Çatışması kitabındaki çarpıcı tasvirleri hatırlayın. Her zerresi zulmü soluyan koca bir Mısır. Bir edebiyat eleştirmeni olmanın yanı sıra zulme, emperyalist ve kapitalist sömürüye Necip Mahfuz'la birlikte çıkardığı *El-Fikr'ül Cedit* gibi mecralarda aç halk yığınları adına en yüksek sesiyle haykıran Kutub, başını belaya sokmaktan da çekinmemiştir ve gidip geldikten sonra aynı duyarlıklarını çok daha İslâmî bir çerçevede dile getirmektedir. Cehennem çukurunun eşliğinde bir toplumda artık bir patlama beklenmektedir.

KUTUB, HÜR SUBAYLARA VE TABİİ DARBEYE NASIL BAKIYORDU?

Elbette ki ikisine de olumlu. Zaten İhvan teşkilâtından önce onlarla itibattaydı. Konferanslarına Hür Subaylar, Nâsır ve Sedat gibiler gelip giderler, onu üstadları bilirlerdi. 'Darbe' denilince tabîi Türkiye'nin kolektif hafızasında bunun karşılığı çok başkadır ve darbe elbette adil işleyen, halka dayalı bir rejimde gayrimeşrudur. Ama şunu unutmayalım, Mısır toplumunda ve dahi Arap ülkelerinde o yıllar sözkonusu olduğunda, yabancı veya işbirlikçi emperyalist ve ağalık unsurlarının altındaki halk yığınları için kendilerinden olan yoksul halk çocuğu subaylar eliyle yapılacak bir darbe, kendi kaderlerini ellerine almanın tek yolu görünüyordu. Darbe ile halk devriminin aynı şey olduğu bir sosyal ve siyasal vasattan bahsediyoruz yani. Hatta 2011 ve 2013'ü de 1952'nin darbe/devrim imtizacını anlamadan kavramak mümkün değil diyebilirim. Darbe sonrası Kutub Nâsır'a danışmanlık yaptı; devlet radyosunda altı ay Mısır devriminin İslâmî hedeflerini anlattı. Hey'et'ut Tahrir adlı bir korporatist girişim içerisinde birlikte girdiler. Bu, onca yıllık sivil İslâmlaşma faaliyetlerini devletçe soğuracak, devlette eritecek çok tehlikeli bir projeydi aslında. Hani bizim bugün GONGOLAşma, veya SDKlaşma diye yakındığımız sürecin adı konulmuş biçimde aynen tatbiki gibi. Veya 30'larda Türk Ocağı gibi resmî ideolojiye en yakın kurumların dahi otonom bir odak olabilme ihtimaline karşı devletçe ortadan kaldırılma ve neredeyse bütün sivil alanın devletçe içlenmesi hikâyesi gibi. Bence Türkiye'de Batıcılığın başına gelen en kötü şey iktidarca içerilmesidir ve ondan dolayı da Kemalizm'den bağımsız sivil bir Batıcılığın ülkenin düşünce hayatına katabileceği herhan-

gi bir kazanımdan ülke de on yıllardır mahrum kalmıştır. Mısır'a dönecek olursak, okuduğum bir rivayete göre Devrimci Komuta Konseyi başkanı ve ilk cumhurbaşkanı Muhammed Necib, Nâsır, Sedat, hepsinin olduğu bir resepsiyonda Kutub, Necib tarafından devrimin ideologu olarak takdim edilir. Kutub'un bu takdim karşısında müstağni ve olabileceklerin en kötüsüne hazırlıklı sözleri karşısında Nâsır, 'size fenalık yapmak isteyecekler, artık benim cesedimi çiğnemek zorundalar' diye sitayişte bulunur. Böyle yakın bir ilişkiden bahsediyoruz yani. Benim yorumladığım kadarıyla Kutub o sıralar hâlâ İslâmlaşmanın ve İslâm toplumu inşasının tepeden, iktidar eliyle başarılabilceği kanaatindeydi, tıpkı Türkiye'deki birinci nesil İslâmcılar gibi veya Birinci Said gibi de diyebiliriz.

1952 DARBESİ GERÇEKLEŞTİ. CEMAL ABDU'N-NÂSİR'LA KUTUB'U KARŞI KARŞIYA GETİREN NEYDİ?

Bence Nâsır'ın uzun vadeli emelleri için toplumun kılcal damarlarına kadar yayılmış ve otonom bir İhvan kaçınılmaz bir biçimde tehdit hâline gelecekti. İhvan ve Kutub gibiler için de Nâsır giderek tek adamlaşacak bir karaktere bürünecekti. Zihniyetçe şunu görmek lazım: İki Savaş Arası dönemde billurlaşan ideolojik zeminde liberal kapitalizme karşı İslâm, milliyetçilik ve sosyalizmin teşkil ettiği anti-emperyalist, vatansever bir zemin var ve burada üç ideoloji arasında geçişkenlikler mühim. Kutub, giderek netleşen, berraklaşan ve sahihçileşen bir İslâm anlayışına gitme temayülündeyken; Nâsır da üç ideolojiyi bünyesinde toplayan sentezinden vazgeçmek istemiyor; hepsinin tabanını hep birden kuşatan bir ideolojik koalisyonu elinde ve vesayetinde tutma derdinde. Bunun getirdiği siyasal pragmatizm ve esneklik ile Kutub'un idealizmi ve ilkeliliğinin çatışmayacağı bir dünya sanırım olamaz.

ABDU'N-NÂSİR NASIL BİR SOSYAL VE SİYASAL POLİTİKADAN BAHSEDIYORDU? BUNA KARŞI KUTUB NE İSTİYORDU?

Sosyal adalet bağlamındaki sosyal politikalarda sanmıyorum ikisi arasında herhangi bir derin ihtilaf olsun. El Benna için de Kutub için de Nâsır için de, değişen ölçüde dindarlıkları saymazsak,

bin yıldır kendi ülkesinde Mısırlı olmayanların ve Mısırlıları çok da öncelemeyenlerin boyunduruğundan çıkamamış Mısır köylüsü için izlenecek halkçı politikalar zaten belliydi: toprak reformu, ekonomik bağımsızlık, yerli müteşebbis ve ekonomi, eğitim ve sağlık reformları ve saire. İş, salt halktan olanların ve halkı yansıtanların idaresi şeklindeki en iptidai anlamıyla 'demokratik' diyebileceğimiz durumun ötesindeki özgürlükçü siyasî politikalarda düğümleniyordu. Kutub tartışılmaz bir özgürlük teorisyeniydi ve Allah ile kul arasına girecek her türlü otoriteden özgürleşme onun çok aslı bir kaygısıydı. Özgürlükçü ve şuracı bir Kutub'un, kafasındaki lider ülke Mısır'a mutlak lider olma uğrunda sınırsız bir otoriterliğe son sür'at giden bir Nâsır için teşkil edeceği tehdit izahatın varestedir.

KUTUB'UN DÜŞÜNCELERİNDEN HÜR SUBAYLARI TEDİRGİN EDEN NEDİR?

Hür Subayları değil, ama Nâsır'ı diyelim. Hür Subaylar için seçenekler azdı: Ya Nâsır'a tâbi olacaklardı ya da Abdulmun'aym Abdurrauf gibi suikast elebaşısı iftirası yiyerek canlarını zor kurtaracak yahut Muhammed Necib gibi hem cumhurbaşkanı hem başbakanken Nâsır tarafından İhvancı ithamıyla on yıllarca ev hapsine maruz bırakılacaklardı. İzmir suikastı sonrası İttihatçıların durumunu da hatırlayabilirsiniz. Birlikte mücadele ettiği yol arkadaşlarını birer birer tasfiye ederek iktidarını tahkim eden Nâsır, Kutub'un özgürlükçü fikirlerinden tabî ki rahatsız olacaktı. Burada siyasal pragmatizm ve realizmin ilkesel ve idealist siyasetten cevherî rahatsızlığı temel belirleyicidir. Ve tabî ki giderek berraklaşan ve İslâm'ı topyekûn bir hayat tarzı olarak cahiliyenin tam karşısına yerleştiren cahiliye teorisinin tekâmülü.

MA'ÂLİM FĪ AL-TARĪQ, KUTUB AÇISINDAN SÜRECE SON NOKTAYI KOYDURDU SANIRIM!

Tabî ki. Rivayet olunur ki Nâsır *Me'alim*'i okuduğu anda kitabın radikal devrimci ve tehditkâr potansiyelini görmüş ve işte o anda Kutub'un idamına karar vermiştir. Cahiliye diye nitelediği, Allah'ın âlemdeki hâkimiyetinden gafilliği ifade eden itikadî, ahlâkî, iktisadî ve siyasî normlarla hiçbir uzlaşma kabul etmeyen Kutub'un siyasî felsefesi

o sıra Mağrip'ten Mardin'e bütün Arap halklarının kahramanı Nâsır'ın kişiliği etrafında örülmüş hegemonyaya bittabi en büyük tehditti.

Türkiye İslamcılığının Seyyid Kutub Tecrübesi

Bu bölümde Kutub'un şahsını ve Kur'ân merkezli anlayış, toplum ve dünya söylemini temsil eden bir metafor olarak ele alarak, Türkiye'de İslamcı söylemin yaşadığı evrim üzerinde konuşmayı sürdürüceğiz.

1960'LARDA KUTUB, TÜRKİYE'YE TERCÜME EDİLEN BAZI ESERLERİYLE GİRDİ. ASLINDA BU SÜREÇ TÜRKİYE'DE ÇOKÇA KONUŞULDU. SİZDEN KUTUB'UN (İSLAM'DA SOSYAL ADALET, YOLDAKİ İŞARETLER) TÜRKİYE'DE TANINMA, OKUNMA, GÖRME BİÇİMLERİNİ TARTIŞMANIZI İSTİYORUZ.

SİZCE, BU DÖNEMİN HANGİ YÖNÜ MÜSLÜMANLARI KUTUB'A BİRAZ DAHA YAKLAŞTIRDI?

Kutub, modern dönemde yaşayan Müslüman gence başka düşünürlerle kolay kolay edinilemeyecek bir iç bütünlük, iç tutarlılık edindirir. Müslümanlar'ın günümüz dünyasına sözü itibarıyla net, sarıh ve gür şeyler söyler. Evet, bu netlik kategorilerden ürken kimileri için kaygı vericidir. Ama önce akidede, ontolojide yapılan temizlik sonrası değil midir ara renkleri değerlendirmenin sırası? Türkiye'de zihni tam bulamaca dönmüş, sağcılık, milliyetçilik, mukaddesatçılık (ki ne anlama gelir ki bu?), muhafazakârlık, anti-komünizm gibi o günün global hegemonyasınca da bolca pompalanan ideolojiler arasında yolu şaşmış ve sağ siyasete payanda kılınmış gençlik için aranan tutarlı ve bütüncül bakıştır Kutub'un sunduğu. Kutub o açıdan o bulamaçlar ortasında kalmışların arınma ve sahilçileşme arayışlarına ilaç görünmüştür, yani 50'lerde doğan nesil için. Dinin akide-ahlâk-siyasetiyle, her yönüyle müttekâmil bir yol gösterici olarak muhafazakârlık, sağcılık, milliyetçilik, sosyalizm ve sol gibi başka hiçbir ideolojik eklemlenmeye muhtaç bırakmadığını beyan etmiş ve kendini modern dünyaya karşı, modern kaygılarla konumlandırma çabasındaki Müslümanların şizofren durumlarına çare olmuştur. Böyle kritik kopuş anları nadirdir düşünce tarihlerinde. 1960 sonları bana kalırsa böyle bir andır Türkiye'de: sosyolojik olarak yeni

bir Müslüman elitin yetişme zamanlarıyla ülke-deki tarihî-siyasî şartlar tam da Kutub'un zemin bulacağı bir duruma tekabül eder. Tabîî Kutub'un 1966'daki şehadetinin yankılanmaları, dalgalanmaları da anılmalıdır. Şehidlerin şahitliğinin kolay kolay izah edilemez tesirleri vardır. Fikirlerin 'ahlâkî gücü" dediğimiz bir zeminde gönüllere nüfuz ederler. Bir düşünür olmamasına rağmen Mustafa Bilgi'nin 1969'daki şehadetinin 1950'lerde doğan nesil için çok kalıcı tesirler bırakması gibi meselâ.

2000'Lİ YILLARDAN SONRASI SÜREÇ İÇİN KONUSACAK OLURSAK, TÜRKİYE İSLAMCILIĞININ SEYİD KUTUB (SÖYLEMİ, HEDEFLERİ VS ANLAMINDA) YORGUNLUĞU, BEZGİNLİĞİ VAR DİYEBİLİR MİYİZ? (VARSA) BU YORGUNLUK VE BEZGİNLİK NEYİN YORGUNLUĞUDUR?

Aslında 28 Şubat'tan sonra başlayan bir süreçten bahsediyorsunuz sanırım. Kutub, nesilleri bir manevî güce inandırdı ama Kutub gibiler istikamet çizerler sadece. Size detaylı bir program sunmazlar, hazırlap formül vermezler. Kur'ân neslinin ilk pınarla, Kur'ân'la hemhal olmasına havale etmiştir işi zaten Kutub, değil mi? Size makas değiştirtip başka bir hedef gösterdikten sonra, İslâmcı bir kitlenin arınmış bir kimlik inşasıyla aslında iş yeni başlamıştı. Bu kitle zaten islah ekolüne karşı amansız düşmanlık göster-

değildir; 'adil olalım ve belki Allah bizi âlemlere varis kılacaktır"dır, iktidar peşinde koşmaksızın. İslâmcı siyaset buradaki illiyeti tersyüz etmiş, adalete şahitlik arayışı olan İslâmcılığı (kendini tek adalet ümidi görmekle meşrulaştırılmış) bir iktidar arayışına döndürmüştür. Kutubçu veya İslâmcı miras iktidar manivelası değildi ama bir kitlenin adalet talebi görünümünde iktidar istenci olarak işlev gördü ne yazık ki. Bu vahim bir sapmadır bana kalırsa.

Hatırlarsak, Kutub 28 Şubat sürecinin inhizamî psikolojisinde bir kambur olarak tezahür etti, çünkü bu tarz bir iktidar arayışı rejime fena toslamıştı. Böylelikle bir an evvel İslâmcıların üzerlerinden atıp iktidar hedeflerine başka türlü dolambaçlı bir yoldan yol almaları için kurtulunması gereken bir kambur haline geldi Kutub mirası. 2000'lerin başlarında "İslamcılık yaptık da ne oldu?" diyen bir zihniyet muhafazakârlığa rücu etmeyi tercih etti ki aslında o kitle açısından Kutbî düşünce zaten çok da satıhta kalmıştı. İslâmcılığın "İslâm devleti" kurgusuyla özdeşleştirilip sonradan onun kurgusallığının farkına varılmasıyla birlikte mirasın bizzat kendisinin harcanmaya çalışılması acı değil miydi? Ama o yıllar o makas değiştirmeleri yapmış çoğu eski İslâmcı için o miras on-on beş yıl yüzüstü bırakıldıktan sonra, kilitlenilmiş o hedefe varıldıktan sonra "aslında biz oradan geliyorduk" denilerek hatırlanan ve hatırlatılan bir gençlik günahı da

KUTUB, MODERN DÖNEMDE YAŞAYAN MÜSLÜMAN GENCE BAŞKA DÜŞÜNÜRLERLE KOLAY KOLAY EDİNİLEMİYECEK BİR İÇ BÜTÜNLÜK, İÇ TUTARLILIK EDİNDİRİR. MÜSLÜMANLAR'IN GÜNÜMÜZ DÜNYASINA SÖZÜ İTİBARIYLA NET, SARİH VE GÜR ŞEYLER SÖYLER.

ren bir gelenekçi kitlenin daimi saldırılarına uğruyordu. Ama bunun da yanında bana kalırsa Kutub'un da Şeriatî'nin de hatta Afganî sonrası belli başlı İslâmcı düşünürlerin çoğunun da temel derdini anlama sıkıntısı, bağılı olan kitlede dahi vardı. Bakın, Reşid Rıza *Hilafet* kitabında çok anlaşılır ifade eder: Evet, Allah sizi âlemlere varis kılmak ister, ama bunu hakkı yüceltmek ve adalete sarılmak şartlarına tâbi kılar. Yani "biz iktidar olacağız çünkü ancak biz adaleti getireceğiz"

olmuştur. Bu tür bir Kutub ve İslâmcılık algısının eskiden de içkin değerinden ziyade işlevsel bir yere tekabül ettiği söylenilebilir. Sonradan yine başka türlü bir işlevselliğe kurban edildiğini düşünüyorum maalesef.

Kısaca bir yorgunluk, bezginlik var idiye bu inhizamîlikten kaynaklıdır diye düşünüyorum ve Kutub'un aslında eskiden de sonradan da Türkiye halkına çok da derdini anlatamamış olmasına

üzülüyorum. Getirisine ve kazanımına bakmadan sahil bir istikamet benimseme çabasının anlamı ve yüceliği çok da kavranamıyor maalesef.

'ASLINDA SÜREÇ, KUTUB SÖYLEMİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİR OLMADIĞINI GÖSTERDİ' DESEK NE DERSİNİZ?

İşte ona hiç katılmıyorum derim. Kutub'un tâlî fikirleriyle çokça çatışabilirsiniz -ki ben de öleyim.- Kutub imkânsız bir sahihlik ve aşırı boğucu bir bütüncüllüğe sahip midir? Belki... Kendisinin kabul etmeyeceği kadar okuduğu "cahiliye" eserlerinin yoğurduğu bir zihni var mıdır? Olabilir. Ama Kutub'un esas derdi Kur'an merkezli bir dünya tasavvuru geliştirmek ise her daim ıslah ve yeniden inşa gerektiren bu sürecin neresinin sürdürülemez olduğunu bilmiyorum. Kutub'u izlediğini söyleyen kitlenin "kazanım" arzuladığı bir vasat Kutub'a en temel düzleminde yabancıydı zaten. Kutub, kazanım ve iktidar peşinde koşan bu türden zımnî sekülerliklere karşı Müslümanları Kur'an'la hemhal olarak daha adil ve insanca bir toplum inşasına davet etmek istedi. Bir ümit olarak ise bu söyleme icabet edecek olanların her çağda gelebilecek olmasını zikredebiliriz.

MODERN SORUNLAR VE NEO-LİBERAL KURGANLANMAK İSTENEN DÜNYA KARŞISINDA KUTUB MERKEZLİ SÖYLEMİN 'SÜRDÜRÜLEBİLİR' YANI NEDİR PEKİ?

Kutub merkezli söylemin dünyadaki muhtelif hegemonyalara daimi bir direnç noktası olma potansiyelini kaydetmekle başlayabiliriz. Her bir veçhesinden yozlaşan, bir ucunda kan ve şiddetle anılan, diğer ucunda çiğ bir muhafazakârlığa batmış bir (eski) Kutupçular zümresi arasına sıkışmış olarak yeni baştan Kutub'un derdini anlamak ve o günden bu yana ne hatalar yapıldığını muhasebe etmekle devam edebiliriz. Kutub'un sahihleşmeci veçhesi çok vurgulanmıştır da özgürleşmeci veçhesi gölgede kalmıştır sanırım. İşte bu veçhesi yitirse Suud Selefililiğinden ayırt edilemez bir reaksiyoner arıncılığa dönebilir Kutubçuluk. Yine cahiliyenin insanlara değil de normlara dönük olduğu, cahiliyeden tecridin zihni bir tecrit olduğu, fiziki bir tecrit olmadığı kavranmadığı müddetçe Kutub'tan çok tehlikeli sonuçlara varılabilir bence de. Bütün bun-

lar yanında sürdürülebilir yanı nedir diye soracak olursanız, işte Kur'an'la yoğrulan bir özgürleşme projesi, sosyal ve siyasî adalet arayışının sahil bir ifadesi olabilir, onun deyişle 'özgürleşmeci devrim'çilik.

SOSYAL VE SİYASAL DÜZLEMDE SEYYİD KUTUB'DAN BUGÜNE NE KALDI?

Sadece onun için de sormaya gerek yok, Akif'ten ne kaldı, Nursî'den ne kaldı gibi soruları da sorabiliriz ki cevaplar pek iyimser olmayacaktır zannımca. Düşünce tarihindeki talihsizliklerden değil midir fikirlerin takipçiler elinde izlediği dramatik seyirler. Bir taraftan takipçilerle fikirleri aynıleştiremezsiniz, diğer taraftan da mutlak biçimde ayrıştıramazsınız. Düşünürleri bırakalım, dinler için de geçerli değil midir bu vahim durum? Bana kalırsa sadece Kutub'u değil, bütün bir İslâmî mirası yeniden okumak gerekir: Türkiye'deki iktidar tecrübesi, 11 Eylül ve Arap Baharı, İhvan ve Mursi, nihayet IŞİD sonrası birçok gelişme ışığında her şeyi yeniden düşünmek, muhasebe etmek, değerlendirmek gereklidir. Ben, "Türkiye İslâmcılarının argümanlarına bakılırsa Seyyid Kutub zindandayken Nâsır'a oy verirdi" diye bir kanaat serdetmiştim ki buna hakikaten son derece kâniyim. Şu çok açık ki itikattan siyasete giden net çizgide ahlâk ve adaleti, etik düzlemi asla atlanamayacak bir düşünce sistemi sunar Kutub ve bu damarı muhafaza etmek; fikirleri için şehid olmuş bir düşünürde borcumuzdur.

BİR METAFOR OLARAK DEĞERLENDİREREK SON BİR SORU SORMAK İSTİYORUM: BUGÜN 'KUTUB'CU OLMANIN SOSYAL VE SİYASAL DÜZLEMDEKİ KARŞILIĞI NEDİR?

Önünü sonunu düşünmeden, Allah'a kullukta temellenen ve hiçbir dünyevî aracı otoriteye, hiçbir sömürge kapitaliste, hiçbir din adamına veya din sınıfına, siyasî liderin veya hizbin kurtarıcılığına veya emperyaliste boyun eğmeyen, onların her birini Allah'a kulluk önündeki engel gören bir adalet ve hakikat şahitliğidir.

